

Byaluren

Vikens Kultur- och Byaförening

Medlemstidning nr 7 1998

Kvartersbrunnen på Torviggsgränd
(Före kranavannets införande 1953)

Vikens Kultur- och Byaförening

Box 108, 260 40 VIKEN, Postgiro 68 79 01 - 9

Peter Tamm, ordförande	Kyrkbacken 3	tel 23 69 36
C.W Braun, vice ordf.	Kalvlyckevägen 13	tel 23 61 21
Britt Thulin, sekr.	Björkvägen 8	tel 23 81 92
Ute Jitén, kassör	Täppevägen 39	tel 23 72 73

Stiftelser:

Paul Jönskagården: Sara Reuter, ordförande tel 23 75 22

Sjöfartsmuséet: Brita Malmberg, ordförande tel 23 77 66

Sophiamöllan: Bengt Brenå, ordförande tel 23 73 54

Stöd Vikens Byaförening genom medlemskap: 100 kr per år
och familj insättes på föreningens postgiro 68 79 01-9

Fotot föreställer "informationshuset" vid södra infarten till Viken. En av kommunen projektanställd ung man (t v) visade turisterna till rätta i Viken såväl som Kullabygden.

Byaluren: Bovetevägen 14 260 40 VIKEN Tel 042-23 81 91

Redaktion: C W Braun, Sven Lundberg (ansvarig utgivare) och Peter Tamm

Tryckeri: Ljungbergs Tryckeri AB Box 100 264 22 KLIPPAN

Lennart Karlsson visste melodin till Vikenvisan

John Oltin letade ur sina gömmor fram ett tryckt texthäfte på Vikens kupletten där det stod "Mångubben" som melodi. Med den källan tog vi kontakt med från radion kände Kjäll Fröderberg, Grammfonarkivet, men varken han, radions notarkiv eller Frisk från Vetlanda kunde härleda mångubben. Då ringde vikenbon *Lennart Karlsson* och sjöng i telefonen upp den melodi som han som barn hört. Lennart är född två år innan visan diktades som daterades till 1920.

Med proffsig hjälp av **Christer Malmström** kunde vi filma och spela in melodin hemma hos Lennart för att på höststämman visa inspelningen för deltagarna. Britta Jonsson som ju var den som gjorde melodi-efterlysningen, får en kopia av videinspelningen. En intressant uppgift är att Lennarts far Teodor, var den som transporterade sommar-gästerna till och från Helsingborg i en täckt vagn - därav visans "Ej finns det många ställen en *aga* får i *kur*". Vidare kunde Lennart berätta att just kring december-januari var sjöfolket hemma i Viken och vid deras familjesamman-komster sjöngs det mycket och man ordnade soaréer, basarer för ungdomar etc.

Vi tackar Lennart så hjärtligt för hans melodikännedom och övriga kunskaper kring Vikens kupletten ! Lennart dokumenterade på videobandet övertygande både sångbegåvning och skådespelare-talang. Stämmodeltagarna applåderade också förtjusta efter visningen

Lennart Karlsson sjunger här visan ur Byaluren under inspelningen

Byavandringi Gamla Viken

Det här kors-
virkeshuset
utmed By-
gatan i hörnet
till Repslagare-
gränd fick sitt
första timmer
från kors-
virkeskyrkan
(se Byaluren
nr 1) som revs
1825-26.

Gaveln till villa
Sunrise vid
Hakegatan. Det
är ett
sekelskifteshus
som byggdes
av mästerlots
Ancker som
själv målade
en vägg med
segelfartyg (se
foto sid 14).

**Kockska
Gården** utmed
Bygatan var en
av de sista
bondgårdarna
mitt i byn med
sin åkermark
vid Nytäppet
som ligger
borta vid nya
kyrkogården.

Stallbyggnaden
härstammar
från en gård
utmed Bygatan.
Här föddes
John Oltins mor
(som vi kan se
på fotot sid 11 i
Byaluren nr 6).
Observera den
vackra kuller-
stensgården.

Som synes har
huset utmed
Skepparegatan
och Böösa Backe
ett avfasat
gavelhorn så att
master och
skepp byggda
på gamla varvet
kunde transpor-
teras runt detta
horn.

Skånegården
vid Skåne-
gränd ägdes bl
a av möllaren
Peter Nielsen
(Sophiamöllan i
Byaluren nr 2).
Huset är också
omtalat i Elsie
Edsons bok
*Mamsellerna i
Lavendelgården*

Segelfartygens kulturhistoria

Claes-Erik Olsson, född i Viken 1917, intresserade sig som pojke för segelfartyg och målade redan som 10-åring skeppsporträtt på masonit. Under årens lopp har han tecknat och målat kring 300 detaljrika skeppsporträtt. Dessutom har han inom sitt intresseområde skrivit ned en mycket fängslande berättelse som vi fått Claes-Eriks tillåtelse att i några nummer framåt återge, varje gång med ett smakprov på hans målningar. Vi tackar Claes-Erik varmt för detta. Här följer första avsnittet:

De fraktförande segelfartygen är förbi. Tidens tand och två världskrig fulländade den epoken. Nu kvarstår endast minnet av de fartyg som utnyttjade vinden som drivkraft. De kommer dock att fortleva även i framtiden men då i form av skeppsmodeller, foton och målningar på museer och i hem samt i boklig dokumentation.

Född och uppvuxen i Viken och av gammal (sedan 1600-talet) fiskare- och sjömansläkt från Råå - min farfar (skeppare) var till sjöss på segelskutor som manskap och befälhavare i 55 år, och min far sjökaptten och lots som seglat sedan sitt 14:e år - har jag sedan min tidiga barndom intresserat mig för sjöhistoria i allmänhet och segelfartyg i synnerhet.

Som pojke i Viken på 1920-30-talen hade jag rika tillfällen att studera segelskutor i både tekniskt och historiskt avseende. De seglare som under denna tid fanns kvar, passerade i regel någon gång Öresund. De flesta av dem var hemmahörande på Åland, finska fastlandet eller Estland, men även en hel del andra skandinaviska segelfartyg passerade ibland Viken. Vanligtvis vara de trälastade på väg norrut till England eller Danmark och barlastade tillbaka. Då kom vår långkikare - som en gång tillhört ett gammalt segelfartyg - till flitig användning.

Mestadels seglade de för god vind, men det hände även att vinden var emot och när det gällde så kallade *Baltic sailers*, de därför måste kryssa och då kom ganska nära kusten under stagvändningen. Årligen uppenbarade sig de stora, åländska djupvattensskutorna. På våren och försommaren var de *homeward bound* till Mariehamn för översyn efter att i England ha lossat sin vetelast från Australien. På sensommaren och hösten återkom de nordgående *outward bound* på ny resa till Australien i barlast som regel. På grund av vind- och strömförhållandena i Öresund kunde det hända, att skutorna på resa söderöver drev

norrut igen när de kom till Sundets smalaste del mellan Helsingborg och Helsingör, där den sydliga strömmen var som starkast. Så kunde det pågå i flera dygn i sträck. På kvällen såg man dem vid Helsingborg. Följande morgon befann dom sig långt norrut vid horisonten och på nytt på väg söderut i Sundet. Normalt passerade dessa segelfartyg genom Öresund för god vind. De större skutorna - djupvattensseglarna - kunde ej kryssa genom Öresund, eftersom det var för smalt för dem att vända utan de fick lita till nordanvind.

På grund av jordytans buktighet, var det första man såg av fartygen endast röjlarna, d v s de översta råseglen. Efterhand kunde man se seglen under, och när skutan kommit närmare även en bit av skrovet och till sist hela fartyget - både segel och skrov. Det var en vacker syn att se dem i Sundet med sina höga, ståtliga riggar och alla segel satta, förda av ett sjöfolk med kunnighet och stor erfarenhet av segelskutor. Flera av dem hade rundat Cap Horn och Goda Hoppsudden åtskilliga gånger, passerat Skagen och Lindenäs vid oräkneliga tillfällen och anlänt till Queenstown *for orders* efter månader under segel till sjöss. Det hände ibland att någon australiensglare passerade, då Vikens lotsbåt var på väg till eller ifrån fyrskeppet Svinbådan för lotsskifte. Hade man då turen att få följa med - vilket inträffade ganska ofta - kunde fartyget beskådas på nära håll. *(fortsättning i nästa nr)*

Claes-Erik Olsson med två av sina oljemålningar: Barkskeppet Belted Will Hbg 1883-93 (t v) och 4-mastade barkskeppet Ponape Mariehamn 1903-36

○ “Boulen är rund”¹⁾ ○

En stilstudie av samordnare (= bouleföreningens “ordförande”) Per Holmström i kast-ögonblicket. Per börjar mjukt böjd med att föra klotet bakåt (t v) för att sedan pendla fram armen med handloven mot målet tills handen fjädrar iväg metallklotet (t h). Pers stil närmar sig mästarnas. Men det går utmärkt att “trilla” ut klotet med flatan mot målet redan från början. Det finns flera spelare som är skickliga i den varianten.

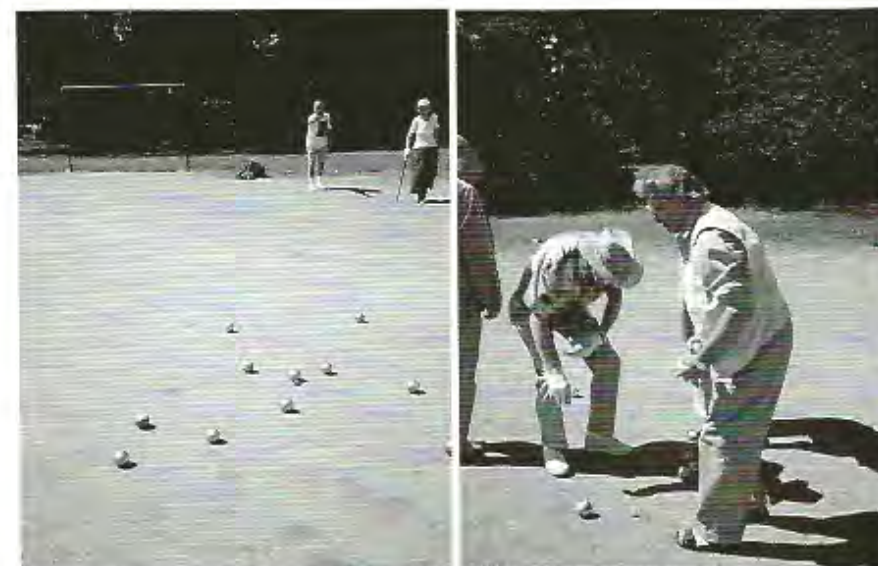
Tidigt på våren kallar Per Holmgren ett sextiotal seniorer till en liten måltid med samkväm på Hamnkrogen. Det är upptakten till boulesäsongen. Veckan efter samlas “medlemmarna” tisdagar och torsdagar (fram till hösten då säsongen avslutas - också på krogen) till två timmars boulespel på Bäckaskolans grusplan.

Per tar fram valda delar av en kortlek. Var och en tar ett kort. Så paras lagen samman. Ropen avlöser varandra t ex : “Vem har nr 3 ?” Det är “fyran” som efterlyser sin partner. De två skall nämligen spela mot de kolleger som dragit korten nr 1 och 2. När lagen idenfierats går de ut och mutar in sitt revir. Med klacken ritar en i laget upp en ring. -Är det någon som har “lillen”? frågar någon. En färgglad liten träkula plockas fram och kastas ut. Nu gäller det för de fyra spelarna att med sina tre betydligt större metallklot (c:a 7 hg) komma så nära “lillen” som möjligt efter vissa enkla regler. Man lär sig dem efter en eller två gånger. Kort går det ut på att laget som har flest klot närmast lillen får 1 poäng för varje sådant klot. Först till 14 poäng vinner. Ibland går det fort att kora en segrare, men oftast är det spännande jämnt.

1) En skånings replik på Olympia i ett helt annat sammanhang ...

Delade meningar om vilket klot som ligger närmast lillen utrona vem som är närmast “lillen” etc i glada vänners lag gör att tiden rinner i väg. Efter en timme tar man en kafferast och sedan ny lottning och nya lagkonstellationer tills man nöjd och glad avslutar med att gratulera segrarna och önskar revanch nästa gång. **Det enda som oroar Vikens boulespelare är om grusplanen på Bäckaskolan kommer att vara kvar i planerad förändring av området eller försvinna ?**

Alla klot hamnar inte nära “lillen” !

Klotplockning är stärkande motion ...

Det där låter väl inte så roligt säger kanske en oinitierad. En annan dito fnyser att det är barnsligt. Men så fel de kan ha! Taktik, skämtsam psykning, spänning i jämn kamp, millimetermätning för att

Vikenshistorik på 1900-talet (forts)

Som framgick av första delen av "Vikenshistorik" har vi valt att knyta till de viktigare händelserna i Vikens utveckling under 1900-talet till John Oltin som bott och verkat i Viken i nästan 80 år. John har även medverkat genom att ta fram fotona dels till förra numret och då inklusive omslaget dels till denna artikel.

Vikens Brandförsvaret

Vikens lilla kommun och municipalsamhälle svarade på sin tid själv för alla ett samhälles viktigaste funktioner såsom socialtjänst, hälsovård, skolväsende m m och höll sig t o m med egen polis och en egen brandkår. Frivilliga brandkåren bestod av 22 man. Från början - 1922 - var brandkårens fordon hästanspända. Motorsprutan som ersatte handpumpen och brandbilen - "Gamla Lotta" - som ersatte hästen samt alla andra brandsläckningsattiraljer stod uppställda i den byggnad som nu hyser sjöfartsmuseet.

John Oltin anslöt sig som brandsoldat 1941 och blev vice brandchef sex år senare. Manskaper tjänstgjorde efter ett jourssystem så att en basstyrka alltid skulle vara tillgänglig vid brandalarm. Larmet gick

Vikens brandstation med manskap 1967

över Vikens telefonstation, där personalen tryckte på en knapp som var kopplad dels till en siren på taket till höghuset mitt emot café Vibo, dels till varje brandman som kunde höra på sin telefons intensiva plingande att nu gällde det att fortast möjligt ta sig till brandstationen. Utryckning skulle ske senast två minuter efter larmet gått.

Brandövningarna skedde regelbundet men bränderna i byn inträffade oregelbundet med månader då inget hände för att sedan avlösas av en vecka med flera stora som små bränder. Men den frivilliga brandkåren var billig i drift. Vikens kommun delvis stödd av brandförsäkringsbolagen finansierade fordon och material, medan brandmännen övade och praktiserade släckning praktiskt taget ideellt. Ändå var frivilligkåren snabb och effektiv samt inte minst viktigt fanns på plats i rätt tid när elden kom lös i byn.

"Gamla Lotta" visar upp sig

Alla berörda var stolta över att vara brandmän och deltog gärna i uniform vid högtidliga tillfällen i byn. Brandkårens och idrottsklubbens gemensamma festarrangemang med kortege genom byn gav ett överskott som kunde disponeras för kursverksamhet och avkoppling

Den sista utryckningen för frivilliga brandkåren i Viken ägde rum 1967 då varvet i hamnen brann. Ja, det vill säga Höganäs yrkesbrandkår hade redan hunnit ta över släckningen av bränder i Viken och ryckte ut. Men vid kopplingen av sugslangarna som skulle ta upp havsvattnet, råkade det komma in luft som blockerade vattnet, i slangarna. Vikens frivilliga brandmän, som ju nu egentligen var avpolleterade vid det här laget, fanns förstås på plats men som åskådare. De stod inte länge och tittade på fadäsen utan tog raskt ut sin egen motorspruta som fortfarande stod kvar och släckte snabbt och effektivt branden som skulle ha ödelagt varvet om inte gamla takter hos de frivilliga suttit kvar. John ler gott åt minnet då "amatörerna" var överlägsna proffsen.

Vikens Elverk och elföretagsamhet

Strax före andra världskrigets slut 1945 startade John sin firma i Viken under namnet *Oltins Elektriska Installationsbyrå* vid som han uttrycker det "sämst tänkbara tid" med materialbrist, ransoneringar och surrogatlösningar. Lagret var på dåtida Storgatan (= Bygatan 45) men flyttades efter två år till Repslagaregränd. Efter ytterligare två år i tillbyggdes en övervåning. Huset hyste därmed lager, affär, kontor och bostad. Oltins Elektriska fick redan från starten hand om skötseln av *Vikens Elverk* som hade bildats 1920 med 181 abonnenter och med en transformatorstation på 35 kV vid möllan. Oltins skötte elverket fram till 1967 då Höganäs Elverk tog över driften.

När Vikens *luftledningsnät* ersattes med *kabelnät* 1962-64 vilket var ett omfattande arbete eftersom nybyggnationen innebar att elverket måste om och tillbyggas, anlätades Oltins Elektriska till jobbet. Johns kulturintresse borgade för att förändringen av gatubelysningen gjordes med pietetskänsla utan våld på Vikens ålderdomliga stil. Vissa gatulyktor med sekelskifteskarakteristik sparades avsiktligt etc. Med sina kunskaper om Viken har hans arbete varit ovärderligt.

De gamla luftledningarna Bygatan-Repstagargränd var iögonfallande.

Som särskild kuriositet kan nämnas att John för elverkets räkning köpte fem av Köpenhamns 1964 skrotade gaslyktor till ett pris av 450 kr styck. Tanken var att hela gamla byn skulle få dessa elektrifierade gaslyktor men projektet stupade på kommunens ointresse. Men de fem lyktorna pryder sin plats på Torvigsgården (4 st) och Hakegatan. Nog kan man beklaga att köpet inte kunde fullföljas så vackra som dessa gaslyktor faktiskt är.

Rent ideellt har John under lång följd av år utfört förekommande elarbeten på Sophiamöllan, Sjöfartsmuséet och Paul Jönska Gården. Vi får inte heller glömma bort att han svarar för att granen på Gröna Torg får sin belysning varje jul som vanligt - hans första elektrifierade bygran var dock på Bygatan mitt emot Pers Livs 1938.

Oltins Elektriska hade en tid en filial i Jonstorp men företagets storhetstid inföll med utbyggnaderna av bostadsområdena *Norra Hage* och *Svanebäck* under 60-talet. Som mest hade John med hustru Birgit hela 23 anställda - nio av dessa startade efterhand egna företag inom just elbranschen. Ett av firmans intressantare uppdrag var att dra en elkabel från land ut till *Svinbådans Fyr* 1959 och installera belysningen i fyr-tornet. Därefter följde några års kontinuerlig tillsyn av fyrbelysningen.

John blev invald i styrelsen gällande *Skånes elektriska installatörsförening* och hade en styrelsesuppleantpost i EIO (Elinstallatörernas Intressenters Riksorganisation). John har arbetat i firman ända fram till 79 års ålder med en anställd mot slutet (1997). Många vikenkunder har vittnat om hans servicevilja och hjälpsamhet.

Kulturen tar plats i Viken

John Oltins intresse för kultur väcktes på allvar 1943 - det år då Lantmännens Lokalförening ville riva *Sophiamöllan*, som var i ett bedrövt skick, för att ge plats åt sin verksamhet (de var trångbudda med kontor och försäljning mitt emot möllan). John som i det skedet gått in i nybildade *Vikens Kulturminnesförenings* styrelse, engagerade sig för att föreningen skulle överta ansvaret för möllans yttre skötsel. Och så blev lösningen.

År 1958 var John med om att köpa styrhytten *Eriksborg* i Tyskland och frakta upp den till hamnen för att där inrätta Vikens Sjöfartsmuseum i hytten.

John framför styrhytten Eriksborg

Tio år senare i samband med att brandkåren upphörde fick Sjöfartsmuséet nuvarande plats. John erinrar sig att muséet förfogar över Sundets och landets första kvast (prick) utvisande farleden. Och han tycker att muséet förfogar över en rik och representativ samling sjöfartsföremål speglande Vikens omfattande sjöfartshistoria.

År 1979 var det dags för en ny räddningsaktion. Denna gång var det Paul Jönska Gården. Kyrkan som erhållit gården i donation, önskade permutation (ändring) hos Riksantikvarieämbetet för att kunna få tillåtelse att sälja gården. John som i det sammanhanget gick in som ordförande i Kulturminnesföreningen, skrev ett brev var i föreningen förklarade sig villig att ta hand om och förvalta gården, vilket kyrkan accepterade. Här vill John särskilt nämna Carl Lindskog som organisatör och Bengt Carlheim-Gyllensköld som tog sig an gårdens vildvuxna trädgård till dagens välsköta gammeldags örtagård med välansade buxbomshäckar, ljuvlig berså etc. Han ger även stiftelsens duktiga damer med Sara Reuter i spetsen en eloge för deras osjälviska arbete både gällande underhåll av linneförråd m m, visningar för allmänheten och inkomstförstärkningar till reparationer.

Johns kunskaper om byn och dess många värdefulla gamla hus med inbyggare har gjort honom till flitigt anlitad guide med

organiserade vandringar genom valda delar av gamla Viken. John lotsar deltagarna in på den ena underbara gården efter den andra (se sid 3-4) med ägarnas medgivande. Han har t o m nyckeln till den originella villan Sunrise med de vackra segelfartygen (60 st) målade direkt på en långvägg så att deltagarna kan beskåda underverket. Se fotot ovan !

John Oltins stiftelse bildad på dennes 75 årsdag har sört för att byns lur har erhållit en hedersplats i ett vackert vitrinskåp (se baksidofotot av Byaluren nr 6) tillverkat av snickare C H Wikdahl i Vikhagas foajé. Förutom den blänkande luren finns det beledsagande foton och texter. Senare har på stiftelsens initiativ tillkommit två montrar - en med lotsarna i ord och bild och en med byoriginalet Äppler som förutom text och foto även hyser dennes vackert snidade promenadkåpp. När du går förbi Vikhaga nästa gång så titta gärna in i foajén - du stör ingen och har föreståndarens tillåtelse.

Trots att John närmar sig de 80 åren, vilar han inte på lagrarna utan fortsätter sitt kulturarbete såsom att i höstas låta återinviga en gammal vinsk eller spel för att dra upp båtarna på land.

John Oltin drar i veven till spelet medan snickaren Thomas Andersson som står för det vackra träarbetet, övervakar. Vårt råd Claes P. invigde.

Viken i bild och skrift

Prydligt står i Johns arbetsrum c:a 70 klippböcker avhandlande Viken fr o m 1940 fram till våra dagar, urklipp ur dagstidningar men även klipp om saker och ting ännu längre tillbaka i tiden.

Vidare finns på hyllorna 33 pärmar fyllda med fotografier från Viken och alla dess innevånare också sedan 40-talet.

I två specialinredda garderober förvaras ungefär 125 kassetter med intervjuer av gamla Vikenbor. Där rymms även ett 50-tal videoband om Viken och dess folk samt 15 filmer med intervjuer av bl a en av gamla Vikens bästa kännare: Gunnar Jarring.

I sitt arbetsrum har John allt material han behöver för att författa sina artiklar i t ex Byahornet, hembygdstidning för Skåne m fl publikationer. Inte minst uppmärksammade har Johns artiklar i Viken i våra hjärtan blivit - till mångas ledsnad skall denna folder inte längre ges ut.

Men kraftprovet för Johns del blev utgivningen 1989 av av boken *VIKEN förr och nu en historisk kavalkad*. På 250 sidor fyllda med intressant text och unika bilder har det mesta som hänt i Viken sedan urminnes tider näst intill vetenskapligt dokumenterats. Alla intresserade av Vikens gamla historia och kultur, kan köpa boken för 150 kr direkt av John (Fyrgatan 5) - enbart fotona ger riklig valuta för boken.

Elverk och gatubelysning

VIKEN
förr och nu
en historisk kavalkad

VIKEN, 1888. Foto: Alfred Johansson. Arkiv nr 1980

man hade
beredningen
i källaren
ik skolor
lag och ga-
tubelysning
1888

landstorp - Sättelekvarn med strömpar. Det blev be-
skat om fyra stycken och de placerades vid källaren, i
Diagern, i källan av Dyverbo och Rapslagarstrid samt
vid källan i Hagstens Skogsgården.
Efter hand utökades antalet till sju stycken. Tändare av
sengörda, som kunde blösa ner, var ursprungligen
Emil Halgren. Vid elektriferingen skötte lamporna till
Dennis Tuml (Sätersgården i Dönsbäck).

231

Ovan har vi sidan 231 ur boken
VIKEN förr och nu. Den lilla bilden
till vänster är bokens framsida.

John Olsson

Tack, John, för all hjälp med bilder och berättelser till Vikenhistorik!

Ansvarige utgivaren